

**NÄKÖKULMIA LAPSEN OSALLISUUTEEN
LASTENSUOJELUSSA**

**Inna Sund
Kandidaatintutkielma
Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopisto
31.5.2021**

TIIVISTELMÄ

NÄKÖKULMIA LAPSEN OSALLISUUTEEN LASTENSUOJELUSSA

Tekijän nimi: Inna Sund
Oppiaine: Sosiaalityö,
Kandidaatintutkielma
Oppilaitos: Avoin yliopisto, Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Teija Karttunen
Ajankohta: Kevät 2021
Sivumäärä: 29 sivua + 1 liite

Tutkimustehtäväni on tutkia lapsen osallisuutta lastensuojelun avohuollossa lapsen ja työntekijän näkökulmasta. Tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka aineisto koostuu 21 tutkimusartikkelista. Tavoitteenani on herättää tutkielman kautta keskustelua ja pohdintaa lapsen osallisuudesta lastensuojelussa sekä tuottaa tietoa lapsen osallisuuden vahvistamisesta ja lastensuojelun kehittämisestä lapsilähtöisemmäksi.

Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä on lapsilähtöisyyden, lapsikeskeisyyden ja osallisuuden käsitteet. Tutkielmani pohjautuu Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksien teoriaan. Osallisuuden ulottuvuuksista nousi tutkielmassani esille lisäksi mahdollisuus luottamukselliseen suhteeseen, joka vaikuttaa kaikkiin osallisuuden ulottuvuuksiin läpi prosessin. Mahdollisuus ilmaista mielipiteensä sisälsi kuulluksi tulemisen kokemuksen. Mahdollisuus valita ei näkynyt lainkaan.

Tutkielmani tulosten mukaan lapsen osallisuuden huomioiminen ja toteutuminen vaatii kehitystä sekä rakenteiden että työntekijöiden tasolla. Mahdollisuus luottamukselliseen suhteeseen nähtiin lapsen osallisuuden kannalta tärkeänä. Lapset toivoivat pysyviä ja luottamuksellisia suhteita työntekijöihin. Mahdollisuus saada tietoa on osallisuuden kannalta tärkeää, jotta lapsi tietää miten, mihin ja millä tavalla hänen on mahdollista osallistua. Sosiaalityöntekijän rooli tiedon tuottajana on tärkeä. Rakenteet eivät lastensuojelussa ole lasten osallisuuden kannalta välttämättä sopivia. Lapset kokivat, että he eivät tulleet kuulluiksi tai heidän mielipiteillään ei ollut vaikutusta päätöksenteossa ja usein vanhemmat olivat ensisijaisia tiedonlähteitä. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että lapsen osallisuuden toteutuminen vaatii luottamuksellisia suhteita, organisaation muutosta ja työntekijöiden koulutusta.

Asiasanat: lapsi, osallisuus, lastensuojelu

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIELMAN KESKEISET KÄSITTEET	2
2.1 Lapsen osallisuus lastensuojelussa	2
2.2 Lapsilähtöisyys ja lapsikeskeisyys käsitteinä.....	3
2.3 Osallisuus oikeutena	4
2.4 Osallisuus eri teorioiden kautta	5
3 TUTKIELMAN TOTEUTUS	7
3.1 Tutkimustehtävä	7
3.2 Aineiston keruu ja valintakriteerit	7
3.3 Aineiston analyysi	9
4 LAPSEN OSALLISUUDEN TOTEUTUMINEN	10
4.1 Mahdollisuus luottamukselliseen suhteeseen.....	10
4.2 Mahdollisuus saada tietoa	12
4.3 Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin.....	13
4.4 Mahdollisuus ilmaista itseään ja tulla kuulluksi.....	14
4.5 Mahdollisuus osallistua päätöksentekoon	16
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	18
LÄHTEET	22
LIITTEET.....	26

1 JOHDANTO

Tämä kandidaatintutkielma tarkastelee lapsen osallisuutta lastensuojelun avohuollossa. Tutkielmani kiinnostus lähti omasta kokemuksestani työskennellessäni lastensuojelussa ja huomattessani lasten osallisuuden vaihtelevan, mutta samalla tiedostaessani osallisuuden tärkeyden sekä hyödyt. Muukkosen (2008a, 172) mukaan osallisuuden hyödyt ovat lapsen kuulluksi tuleminen ja vaikuttamisen mahdollisuus, tiedon ja ymmärryksen kasvaminen, luonteva suojeleminen, voimavarakeskeisyys sekä yhteisen arvioinnin mahdollistuminen.

Lasten näkymättömyys on leimannut aikaisempien tutkimusten tuloksia (esim. Forsberg 2002). Osallisuuden tutkimukset saattavat usein olla vain yhdestä näkökulmasta tehtyjä ja vastaajina useimmiten ovat vanhemmat tai työntekijät. Tässä tutkielmassa pyrin tuomaan erityisesti lastensuojelun avohuollon lasten näkemyksiä lapsen osallisuuden toteutumisesta työntekijöiden näkemysten lisäksi Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksien teoriaa hyödyntäen.

Osallisuus on myös aiheena ajankohtainen ja yksi lastensuojelun keskeisimpiä tavoitteita, joka tulisi toteutua jokaisessa asiakasprosessin vaiheessa. Osallisuus on huomioitu hallitusohjelmissa (esim. lastensuojelun laatusuosituksen) ja erilaisissa hankkeissa (esim. LAPE-hanke). Lapsen kanssa -hankkeessa kehitettiin lastensuojelun avohuollon suunnitelmallista sosiaalityötä. Hankkeen tavoitteena oli lapsen näkökulman erityinen huomioiminen ja lapsikeskeisyys. Hankkeessa lapset kokivat merkityksellisimmiksi omat tapaamisensa sosiaalityöntekijöiden kanssa, koska he kokivat tulleensa kuulluksi ja huomioituksi. (Muukkonen & Kivelä 2008, 99.)

Osallisuuden toteuttaminen käytännössä ei välttämättä ole kovin yksinkertaista. Osallisuudesta tekee mielenkiintoisen ja samalla haastavan se, että sitä voidaan määritellä usealla eri tavalla (esim. Thomas 2002; Hurtig 2003). Tutkielmani teoreettinen viitekehys rakentuu lapsen osallisuuden ympärille, jota avaavaksi luvussa kaksi lastensuojelun ja tutkimukseni keskeisten käsitteiden lisäksi. Tämän jälkeen kerron tutkimusasetelmasta luvussa kolme. Neljännessä luvussa avaavaksi tutkielmani tuloksia. Viimeisessä luvussa kerron tutkielmani johtopäätöksistä ja siihen liittyvästä pohdinnastani.

2 TUTKIELMAN KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa kerron tutkielman toimintaympäristönä toimivasta lastensuojelun avohuollosta ja lapsen osallisuudesta lastensuojelussa sekä avaan tutkimukseni kannalta oleellisia käsitteitä ja osallisuuden teoriaa.

2.1 Lapsen osallisuus lastensuojelussa

Bardyn (2009, 73) mukaan lastensuojelu on lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien edistämistä ja turvaamista, mutta myös vaaratekijöihin puuttumista. Lastensuojelun asiakasprosessit ovat ehkäisevä lastensuojelu, lastensuojeluilmoitus ja lastensuojelutarpeen selvitys, avohuolto, sijaishuolto ja jälkihuolto (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021). Tässä tutkimuksessa keskityn lastensuojelun avohuoltoon, jonka tukitoimet ovat aina ensisijaisia Suomessa. Lastensuojelun avohuollossa tuetaan lasta ja hänen perhettään kotiinpäin annettavilla tukitoimilla, joiden avulla lapsen kasvaminen ja kehittyminen omassa kodissaan on mahdollista (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 237–239). Vuonna 2019 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 52 858 lasta ja nuorta. Vuodesta 2018 lastensuojelun asiakasmäärät vähenivät 4 prosenttia. (Forsel, Kuoppala & Säkkinen 2020.)

Tässä tutkielmassa lapsi määritellään lastensuojelulain ja YK:n yleissopimuksen lapsen oikeuksista (60/1991) mukaisesti alle 18-vuotiaaksi. Suomessa lapsilla on oikeus YK:n yleissopimuksen lapsen oikeuksista ja perustuslain mukaan ilmaista mielipiteensä, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikä ja kehitystaso huomioiden. Osallisuutta määritellään useassa laissa sekä eri teorioiden mukaan. Osallisuus teema näkyy vahvasti lakien lisäksi myös erilaisissa hankkeissa.

Lastensuojelussa on käynnissä kehitystyö usean vuoden ajalta. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma oli hallituksen kärkihanke, jonka lähtökohtana oli vahvistaa lapsen, nuoren ja vanhempien osallisuutta kaikissa palveluissa sekä yhdistää palveluita asiakaslähtöisimmiksi kokonaisuuksiksi. Hankkeen ajatus on, että osallisuuden tulisi kantaa läpi prosessin palveluiden suunnittelusta, toteutukseen, arviointiin ja kehittämiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016.)

Miksi lasten osallisuuden tutkimuksissa vastaajina harvemmin ovat lapset? Strandell (2005) näkee lapsuustutkimuksessa haastavana käsityksen lapsista haavoittuvina ja erityisen suojelun tarpeessa olevina. Ajattelutapa saattaa ympäröidä lapset ”portinvartijoilla”, jotka edustavat lasta, puhuvat lapsen puolesta sekä tulkitsevat lapsen edun mukaisuutta. Tutkijan mukaan ongelma lapsuustutkimuksissa ei usein ole liian vähäinen tieto lapsista, vaan liian valmiit vastaukset. (Strandell 2005.)

Lastensuojelun tulisi suuntautua lapsilähtöisyyteen ja lasten hyvinvointiin lapsen suojelemisen ja riskien priorisoimisen sijasta. Halu hallita riskejä niin työntekijän kuin organisaation näkökulmasta ovat olleet esteinä muutoksen saavuttamiseksi. Työntekijät toivovat organisaation taholta selkeyttä tavoitteisiin ja strategiaan, jotta muutos olisi mahdollista saavuttaa. (Spratt 2001.) Seuraavassa luvussa avaan lapsilähtöisyyden ja -keskeisyyden käsitteitä.

2.2 Lapsilähtöisyys ja lapsikeskeisyys käsitteinä

Tutkielmassani ymmärrän osallisuuden toteutumisen vaativan käsitystä lapsilähtöisyydestä ja -keskeisyydestä, jonka vuoksi avaan näitä käsitteitä tässä luvussa. Lapsilähtöisyys on ollut keskiössä 2000-luvulta lähtien sosiaalityön kentällä. Lapsia on pyritty huomioimaan ja kohtaamaan yksilöllisesti, mutta samalla on tiedostettu huoli lasten asemasta ja lisääntyneestä pahoinvoinnista. (Forsberg & Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5–6.) Lapsilähtöisesti ajateltuna lastensuojelun tulisi työskentelyssään ensisijaisesti ottaa huomioon lapsen turvallisuus ja suojeleminen sekä muista tarpeista huolehtiminen (Tulensalo & Muukkonen 2005, 306–307).

Lapsilähtöisyyden tulisi olla kokonaisvaltainen ajattelutapa, jossa ensisijaisesti halutaan auttaa lasta ja ajatellaan lapsen etua. Samalla lapsen asema ensisijaisena asiakkaana vahvistuu ja selkiytyy, vaikka lapsi nähdäänkin osana perhekokonaisuutta. (Ervast & Tulensalo 2006, 118–119.) Paalasmaan (2016) mukaan lapsilähtöisyys on lapsen yksilöllistä näkemistä, ymmärtämistä, kunnioitusta ja arvostamista. Lapsilähtöisyydessä lapsen tulisi olla kiinnostuksen kohteidensa ohjaama aktiivinen toimija ja aikuisen tukea lapsen kasvua. Lapsilähtöisyydessä on tärkeää lisäksi ottaa huomioon lapsen kehitysvaiheet. (Paalasmaa 2016.)

Lastensuojelussa korostetaan ja pyritään huomioimaan lapsen yksilöllisyyttä. Myös lapsen oikeudet, osallisuus työskentelyyn ja kuulluksi tuleminen ovat lapsikeskeisyydessä (child-focused orientation) tärkeitä. (Gilbert & Parton & Skivenes 2011, 252–256.) Muukkosen (2008b) mukaan lapsikeskeisyyttä lastensuojelussa on lapsen kanssa työskentely ja yksilöllisen erityisyyden huomioiminen sekä lapsikeskeinen työskentely perheen kanssa. Muukkonen jakaa lapsikeskeisyyden periaatteen tasoon ja käytännön tasoon prosessissa ja kohtaamisessa. Lapsikeskeisyys periaatteena on oikeutta toimijuuteen ja erityiseen suojeluun sekä voimavaroihin. Käytännön tasolla lapsikeskeisyys on dialogista kohtaamista, auttamista tiedon muodostuksessa, voimavarojen ja välineiden löytämistä vuorovaikutuksessa sekä välittämistä. Prosessissa lapsikeskeisyys on tiedon välittämistä, turvan luomista ja resurssien kohdentamista. (Muukkonen 2008b, 147.) Pulkkinen (2018, 21) kuvailee lapsikeskeisyyden olevan lapsen yksilöllisyyden kunnioittamista ja hyväksymistä omana itseään ja aktiivisena toimijana tai toisaalta aikuisen positiivisen auktoriteetin ja vastuun kaventumista sekä passiivisuutta. Lapsilähtöisyyteen keskeisenä käsitteenä liittyy vahvasti osallisuus, jota määritellään erilaisten lakien kautta. Seuraavassa luvussa avaan lapsen osallisuutta lakien näkökulmasta.

2.3 Osallisuus oikeutena

Lastensuojelu on lakisääteistä toimintaa ja lasten oikeutta osallisuuteen määritellään vahvasti lainsäädännössä. Lastensuojelulain (417/2007) tarkoituksena on turvata kaikkien lasten oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.

Lainsäädännön perusta tulee YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991) 12. artiklasta, jonka mukaan osallisuus on kaikkea viranomaistoimintaa kattava perusoikeus. 12. artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat omaan näkemykseensä kykenevälle lapselle oikeuden vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimitissa joko suoraan tai edustajan avustuksella.

Perustuslain (731/1999) 6 § mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsella on oikeus olla osallinen läpi lastensuojelun prosessin. Sosiaalihuoltolain

(1301/2014) 10 §:n mukaan palveluiden järjestämisessä ja kehittämisessä tulee erityisesti kiinnittää huomio lasten ja nuorten tarpeisiin sekä toivomuksiin. Nuorisolain (1285/2016) 24 § velvoittaa nuorten osallisuuden järjestämistä paikallista, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn sekä kuulemiseen.

Edellä mainittujen lakien ohella lastensuojelua ohjaa myös lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, jota lastensuojelulain (417/2007) 12 § velvoittaa kunnallisesti tai alueellisesti tekemään ja käsittelemään kunnanvaltuustossa vähintään kerran valtuustokauden aikana. Tämän lisäksi osallisuus nousee esille valvontaviranomaisten toiminnassa, kaupunkien ja kuntien strategioissa sekä erilaisissa raporteissa ja selvityksissä. Helsingin kaupungin (2019) lasten ja nuorten hyvinvoinnin suunnitelmassa 2012–2021 on nostettu esille osallisuuskokemuksen lisääminen menetelmänä asetettuihin tavoitteisiin pääsemiseksi.

2.4 Osallisuus eri teorioiden kautta

Osallisuutta määritellään lakien lisäksi monen eri teorian kautta. Usein osallisuutta kuvataan porrastai tikapuumalleilla niin, että alimmilla tasoilla mahdollisuus vaikuttaa on vähäistä tai sitä ei ole lainkaan ja mitä korkeammalle menee, vaikutuksen mahdollisuudet kasvavat (Hotari, Oranen & Pösö 2012, 151).

Muukkosen (2008a) mukaan osallisuus rakentuu yksittäisissä kohtaamisissa ja asiakasprosessien osien kokonaisuutena. Dialogisuus on tärkeää yksittäisissä prosesseissa. Prosessiosallisuudessa tärkeäksi nousee tiedonvälitys ja -muodostus. Osallisuuden lisäämiseksi tutkija ehdottaa lapsen pitämistä puheenaiheena ja keskiössä, lapsen näkemistä, lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen lisäämistä, lapsen tiedon ja kohtaamisen lisäämistä sekä lapsen mukaan ottamista arvioinnissa. (Muukkonen 2008a, 167.)

Osallistuminen ja osallisuus on hyvä erottaa toisistaan. Kiilin (2006) mukaan osallistumisen ja osallisuuden käsitteiden välillä on eroa. Osallisuudessa on henkilökohtainen tunne osallisuudesta, mutta osallistumisessa sitä välttämättä ei ole tai sitä ei edellytetä. Tutkimuksessaan Kiili löysi kansalaisuuden ja sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta neljä erilaista toimijatyyppeä, jotka

toteuttavat osallistumista ja kansalaisuutta omalla tavallaan. Nämä neljä vaikuttajatyyppeä ovat muutoshaluiset, kriittiset, toiminnalliset ja lapsikeskeiset. (Kiili 2006, 37.)

Shierin (2001) mukaan lapsen osallisuus on tasoilla, jossa lapsia kuunnellaan, lapsia tuetaan mielipiteiden ilmaisemisessa, lasten näkemykset otetaan huomioon, lapset otetaan mukaan päätöksentekoon ja lasten kanssa jaetaan valtaa sekä vastuuta. Hurtig (2003, 168) määrittelee osallisuutta lapsen läsnäolon neljän tason mukaan, jotka ovat fyysinen, faktinen, diskursiivinen ja kommunikatiivinen. Francis ja Lorenzon (2002) teoriassa löytyy seitsemän näkökulmaa lasten osallisuuteen, jotka ovat romanttinen ajattelutapa, asianajo -lähestymistapa, tarveperustainen ajattelutapa, oppimisen merkitys, oikeuksia korostava ajattelutapa, institutionaalinen ajattelutapa ja vastavuoroisuus.

Tässä tutkielmassa tutkin osallisuutta lapsen ja työntekijän näkökulmasta. Osallisuuden tässä tutkimuksessa ymmärrän Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksien mukaan. Teorian mukaan osallisuuden ulottuvuudet ovat mahdollisuus valita, mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään, mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Thomas painottaa lapsen oman kokemuksen merkitystä osallisuudesta ja toteaa, että ilman lapsen kokemusta ei voida puhua osallisuuden toteutumisesta. (Thomas 2002, 174–177.)

Thomasin (2002) mukaan lapsella on lähtökohtaisesti *mahdollisuus valita* osallistumisestaan toimintaan. Myös lapsen omasta päätöksestä johtuva osallistumatta jättäminen voi olla osallisuuden muoto. Lapsilla on *mahdollisuus saada tietoa* häntä koskevista asioista ja omasta roolistaan asioiden käsittelyssä. Lapsella on myös *mahdollisuus vaikuttaa prosessiin* aidosti, jolloin hänen kanssaan valmistellaan esimerkiksi tulevia neuvotteluita ja kerrotaan lapsen mahdollisuudesta osallistua. *Mahdollisuus ilmaista itseään* kertomalla omia ajatuksiaan ja mielipiteitään hänen asioihinsa liittyen. Lapselle tulee myös antaa *mahdollisuus saada apua ja tukea* esimerkiksi jonkun lapselle läheisen ihmisen toimesta. Viimeisin, mutta vaikuttavin osallisuuden ulottuvuus on *mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin*. Lapsen täytyy saada ilmaista mielipiteitään, jotka kuullaan ja otetaan huomioon päätöksenteossa. Seuraavaksi kerron tutkielman toteutuksesta. (Thomas 2002, 175–176.)

3 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tämä tutkielma lapsen osallisuudesta lastensuojelussa on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsauksessa tutkitaan tehtyjä tutkimuksia ja muodostetaan niistä uusia tutkimustuloksia. Kirjallisuuskatsauksia on kuvailevat kirjallisuuskatsaukset, systemaattiset kirjallisuuskatsaukset ja meta-analyysit. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on näistä yleisin eikä sitä ohjaa tiukat säännöt tai rajoitukset. (Salminen 2011, 6.) Tässä luvussa avaan tutkielmani tutkimustehtävää, aineiston keruuta ja valintakriteerejä sekä aineiston analyysia.

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtäväni on tutkia lapsen osallisuutta lastensuojelun avohuollossa lapsen ja työntekijän näkökulmasta. Tavoitteenani on herättää tutkielman kautta keskustelua ja pohdintaa lapsen osallisuudesta lastensuojelussa. Tämän lisäksi tutkielmani tavoitteena on tuottaa tietoa lapsen osallisuuden vahvistamisesta ja lastensuojelun kehittamisestä lapsilähtöisemmäksi.

3.2 Aineiston keruu ja valintakriteerit

Tässä tutkielmassa käytin sekä kotimaisia että ulkomaisia tieteellisiä julkaisuja sisältäviä tietokantoja. Kirjasin hakuni ylös, jotta sen toistaminen on mahdollista ja lisää samalla tutkielmani luotettavuutta. Aloitin tiedonhankintani kartoittavalla haulla, jossa käytin Googlea, Google Scholaria ja JYKDOK:in kansainvälisiä e-aineistoja. Kartoittavan haun tarkoituksena oli saada haltuun tutkittavaa osallisuuden teemaa lastensuojelussa sekä löytää aikaisempaa tutkimusta aiheesta sekä samalla miettiä oman tutkielmani tutkimusasetelmaa, tutkimustehtävää sekä käsitteitä. Kartoittavassa haussa käytin lumipallometodia eli käytin myös löydettyjen aineistojen lähteistä löytyviä teoksia. Löysin kartoittavan haun aikana hyviä julkaisuja, joita käytin aineistona myös lopullisessa tutkielmassani.

Haussa käytin Boolean -menetelmää eli yhdistelin hakusanoja sanoilla and ja or, jotta sain kohdistettua hakua tarkemmin omaan tutkimukseeni sopivaksi. Tein aluksi yleistä hakua kartoitukseen ja sen jälkeen muutin haun koskemaan ensin otsikkoa ja sitten tiivistelmää. Google Scholar -tietokannassa

käytin hakusanoina: lapsen osallisuus lastensuojelussa, osallisuus, osallisuus lastensuojelussa ja *child welfare AND participation*. JYKDOK:in e-aineistojen haussa käytin *child welfare and participation* ja *child orientation OR participation AND child welfare* hakusanoina. Tämän lisäksi olen tehnyt hakua Social Services Abstract (ProQuest) -tietokannasta hakusanoilla: *child AND social work OR child welfare AND practice AND participation* ja *child welfare and participation (in title)* sekä Ebsco -tietokannasta hakusanalla: *child welfare system or child protection or children's services AND participation*.

Kotimaisten julkaisujen hakuun käytin ARTO-tietokantaa hakusanoilla *lastensuojelu AND osallisuus*. Lisäksi hain kotimaista aineistoa Sosiaali- ja Terveysministeriön Julkari-palvelusta hakulauseella *osallisuus lastensuojelussa*. Tämän lisäksi tein manuaalista hakua kirjastossa sekä lehdistä osallisuuteen ja lastensuojeluun liittyen. Kotimaisten julkaisujen hakuun käytin myös Frank -tietokantaa hakusanalla *osallisuus*.

Aluksi valitsin aineistoa otsikon ja tiivistelmän mukaan eri tietokannoista. Seuraavaksi kävin aineistoa vielä läpi ja valitsin tarkempaan tarkasteluun aineistoja, joista tein päätöksen tutkimukseen mukaanotosta tai poissulkemisesta. Aineiston poissulkukriteereinä olivat ei lastensuojeluun liittyvää ja ei käsittele osallisuutta. Tämän lisäksi rajasin hausta pois yli 18-vuotiaat, sijaishuoltoon liittyvät ja erityisryhmiin liittyvät materiaalit, koska haluan tutkia lastensuojelun avohuoltoa ja erityisesti lapsiin liittyen. Aineiston valintaa ohjasi tutkimustehtäväni. Tärkein sisäänottokriteeri aineistoon oli se, että artikkelissa käsitellään lapsen osallisuutta lastensuojelun avohuollossa. Näkökulmana lapsen osallisuuteen lastensuojelun asiakasprosessissa voi olla lapsen tai työntekijän näkökulma. Aineiston tuli olla vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli, joka löytyi E-aineistona suomen- tai englanninkielisenä.

Lopullisista aineistoista (N=21) tein aineiston esittely -taulukon, jossa näkyy tutkimuksen nimi, tutkimuksen tekijä, vuosi, julkaisu ja sisäänottokriteeri. Taulukossa on kuvattu jokaisen julkaisun kohdalta yksityiskohtaisesti, miksi kyseinen julkaisu on valittu aineistoon. Tärkein sisäänottokriteeri on ollut, että artikkelissa käsitellään lasten osallisuutta. Taulukko löytyy tämän tutkielman liitteistä sivulta 26 (Taulukko 1).

3.3 Aineiston analyysi

Tässä tutkielmassa on käytetty menetelmänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa teorian avulla voidaan ymmärtää ja jäsentää aineistoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.2.) Aineistoani on ohjannut Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksien teoria. Lopullisesta aineistosta teemoittelin teorian mukaisia osallisuuden ulottuvuuksia vastaajien kokemuksista lapsen osallisuudesta lastensuojelussa. Valitsin kyseisen teorian, koska se huomioi mielestäni parhaiten lapsen oman kokemuksen osallisuudesta, joka oli tutkielmani kannalta erityisen tärkeää ja mielenkiintoista. Teoria ei sellaisenaan sopinut suoraan tutkielmani tuloksiin, joten jaottelin aineistoa teoriaa mukaillen. Tutkielmassani ei noussut esille teorian mukaista *mahdollisuus valita* ulottuvuutta. Tutkielmassani keskeiseksi nousi *mahdollisuus luottamukselliseen suhteeseen*, joten täydensin teoriaa tällä ulottuvuudella ja tähän sisältyi teorian *mahdollisuus saada apua ja tukea* ulottuvuus. Lisäksi tutkielmassani *mahdollisuus ilmaista itseään* sisälsi myös kuulluksi tulemisen, joten täydensin ulottuvuutta lapsen omalla kokemuksella kuulluksi tulemisesta. Seuraavassa luvussa esittelen analyysin tuloksia.

4 LAPSEN OSALLISUUDEN TOTEUTUMINEN

Tässä luvussa kuvaan teoriaohjaavan sisällönanalyysin tuloksia Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksien teoriaa mukaillen.

4.1 Mahdollisuus luottamukselliseen suhteeseen

Tutkielmassani nousi esille luottamuksen merkitys lasten osallisuudessa. Tämän vuoksi täydensin ensimmäiseksi osallisuuden ulottuvuudeksi mahdollisuuden luottamukselliseen suhteeseen, joka vaikuttaa lapsen osallisuuteen osallisuuden kaikissa ulottuvuuksissa. Lasten osallistumista vuorovaikutukseen Husbyn ym. (2018) tutkimuksen mukaan lisäävät luottamussuhteet, emotionaalinen tuki ja pedagoginen lähestymistapa. Luottamuksen syntymiseen lapset pitivät tärkeinä signaalien näkemistä ja lasten tunteiden ilmaisemisen tulkitsemista, uskallusta puhua vaikeista asioista, lapsen ymmärtämistä ja tunnustamista sekä luottamussuhdetta. (Husby ym. 2018.)

Joben ja Gorinin (2013) tutkimuksessa 11–17-vuotiaiden kokemuksista avun hakemiseen ja saamiseen lastensuojelussa koettiin luottamuksen olevan tärkeä avun kannalta. Lapset kertoivat helpommin kohtaamistaan ongelmistaan tutulle aikuisella, jonka kanssa oli työskennelty pidempään. Osa koki, ettei heitä uskottu ja tämä oli syy mikseivät he hakeneet apua kodin ulkopuolelta. Toinen syy avun hakemattomuuteen oli epätietoisuus mistä apua voi saada eikä kaikilla ollut sosiaalityöntekijän yhteystietoja tai he eivät saaneet yhteyttä sosiaalityöntekijään, joka taas aiheutti kokemuksen hylätyksi tulemisesta ja välinpitämättömyydestä. Positiivisemmat kokemukset avun hakemisesta ja saamisesta olivat niillä, joilla oli säännöllisiä tapaamisia ja suhde sosiaalityöntekijän kanssa. Turhautumista ja tyytymättömyyttä aiheutti palveluiden epäjohtonmukaisuus, sosiaalityöntekijöiden vaihdokset ja lyhyet prosessit saman työntekijän kanssa. Myös vanhempien ja lasten väliset ristiriidat nousivat yhdeksi haasteeksi avun hakemisessa ja saamisessa. (Jobe & Gorin 2013.)

Cossarin ym. (2016) tutkimuksessa lasten näkemyksistä lastensuojeluun osallistumisessa lapset kokivat luottamuksellisen suhteen merkittävänä mielipiteidensä ja tunteidensa ilmaisuun. Haastatelluista lapsista melkein puolet eivät olleet tavanneet sosiaalityöntekijää yksin. Useat

säännöllisesti sosiaalityöntekijäänsä tapaavat lapset eivät luottaneet sosiaalityöntekijään ja kokivat tapaamiset kuulusteluina. Tutkimuksen keskeinen tulos oli, että lapsen ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen merkitys nähtiin tärkeimpänä tekijänä lapsen osallisuudelle lastensuojelun prosessissa. (Cossar ym. 2016.)

Osallisuuden kannalta työntekijän on tärkeä tuntea asiakkaana olevat lapset, jotta hän voi auttaa lasta mielipiteiden ilmaisemisessa sekä arvioida tilannetta (Vis ym. 2012). Seim ja Slettebø (2017) tutkivat lasten osallistumisen haasteita lastensuojelussa. Organisaation haasteena osallisuuteen nähtiin työntekijöiden vaihtuminen eri yksiköiden mukaan, joka tarkoitti tilanteiden jatkuvaa uudelleen läpikäyntiä ja luottamussuhteiden uudelleen rakentamista.

Osallisuutta rakennetaan vuorovaikutuksessa lapsen ja työntekijän välillä. Lahtisen ja Pekkarisen (2020) tutkimuksessa nousi osallisuuden kannalta keskeiseksi tiiviit yhdessäolon yhteensointuvat vuorovaikutustilanteet esimerkiksi retkillä. Vastavuoroisen dialogisuuden kautta aikuiset päästävät lapset ja nuoret lähelle omia kokemuksiaan. Vuorovaikutustilanteet saivat aikaan luottamusta, arvostusta ja yhteenkuuluvuutta sekä niiden kautta oli mahdollista rakentaa lapsen osallisuutta. (Lahtinen & Pekkarinen 2020, 162.) Larsenin (2011) tutkimuksessa mukana olleet lapset osallistuivat aktiivisesti vuorovaikutukseen tukihenkilöidensä kanssa ja kokivat suhteensa tukihenkilöön myönteisenä sekä saivat sitä kautta osallistumisen tunnetta. Yhteistyön lisääminen lasten kanssa lisäisi tutkimuksen mukaan lasten virallista osallistumista prosessiin. (Larsen 2011.)

On myös hyvä pohtia mitkä tekijät estävät vuorovaikutuksen syntymistä ja sen kautta osallisuuden haasteita. Hurtig (2003) löysi tutkimuksestaan neljä metaforaa, jotka estivät työntekijän ja lapsen välistä kontaktia. Lapsi voidaan nähdä pommina, joka tarvitsi erityistä osaamista ja sitä painotettiin lapsikeskeisyyttä enemmän. Toiseksi lapsi voidaan lippaana, jonka sisällä on salaisuuksia ja niiden aukaisemiseen tarvitaan perussosiaalityötä parempia valmiuksia. Kolmantena lapsi voidaan nähdä pakastearkkuna, joka säilöo ja eristää asiat itsestään. Neljäntenä lapsi voidaan nähdä riiviönä, jolloin auttamisenhalu kohdistuu lapsen vanhempiin. Tärkeintä olisi uskallus kohdata lapset erityisinä ja kysyä heidän kokemuksiaan sekä puuttua tilanteisiin eikä jättää lapsia elämään niihin. (Hurtig 2003, 183–185.)

4.2 Mahdollisuus saada tietoa

Tutkielmassani mahdollisuus valita ei noussut erityisesti esiin, joten osallisuuden toinen muoto on mahdollisuus saada tietoa. Osallistumisen kannalta on tärkeää saada tietoa, jotta tietää mistä on kyse. Archard ja Skivenes (2009) pitivät kuulemisen tärkeänä lähtökohtana tietoa, jotta lapsi tietää ja ymmärtää käsiteltäviä asioita sekä kykenee ottamaan niihin kantaa. Vis ym. (2012) tutkivat sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityötä opiskelevien näkemyksiä lapsen osallisuuden esteistä. Tutkimuksessa nousi erityisesti kolme syytä lapsen osallisuuden puutteeseen, jotka olivat vaikeudet lasten tunteiden käsittelyssä, protektionismi eli lapsen suojeleminen ja työntekijöiden asenteet osallistumisen tärkeydestä. Viestintäongelmia havaittiin lapsen tiedon muodostuksessa tunteiden ja todellisuuden välillä. Tutkijat ehdottivat työntekijöille koulutusta viestintään sekä toimintatapoihin lasten osallistamiseksi, mutta tunnistivat myös organisaation haasteeksi hajautetun järjestelmän ja siitä johtuvat työntekijöiden vaihdokset. (Vis 2012.)

Tiedon kautta ymmärrys sekä halu osallisuuteen kasvaa. Ymmärryksen lastensuojeluprosessiin Cossar ym. (2016) jakoivat kolmeen luokkaan, jotka ovat vähäinen, osittainen ja selkeä. Tutkimuksen mukaan mitä vanhempi lapsi oli kyseessä, sitä parempi ymmärrys hänellä oli. Suurin määrä tutkimuksen lapsista kuului osittaisen ymmärryksen luokkaan. Osallistumisen mielekkyys oli tutkimuksen mukaan suoraan verrannollinen ymmärrykseen. (Cossar ym. 2016.) Larsenin (2011) tutkimuksessa lasten kokemuksista osallistumiseen kotiinpäin tehtävässä työssä nousi esille, että harvat lapset tunsivat lastensuojelun palveluita tai syitä tukihenkilötyöskentelyyn tai sen tavoitteita. Tutkimuksen mukaan lastensuojelun roolin avaaminen lapsille lisäisi lasten virallista osallistumista lastensuojelun prosessiin. Tutkimuksessa ei noussut erityisesti esille erityislasten asema, vaan suurimmalla osalla lapsista oli tukihenkilö vanhempiansa haasteiden vuoksi. (Larsen 2011.)

Lapsen osallisuuteen vaikuttaa saatavissa oleva tieto, joten on hyvä pohtia tiedon saantia. Kivisen ym. (2020) tutkimuksessa tärkeänä lapsen osallisuuden kannalta pidettiin yhdenvertaista saatavuutta tiedon saatavuuden kautta. Tutkijoiden mukaan yksilöllisyys tulisi myös huomioida institutionaalisella tasolla, koska kaikilla ei esimerkiksi ole valmiuksia sähköiseen asiointiin. Tiedon avulla voidaan löytää myös palveluita. (Kivinen ym. 2020.) Seimin ja Slettebøn (2017) tutkimuksessa palveluiden helppo saatavuus, jotta lapset saisivat tietoa ja apua, nähtiin haasteena lasten osallisuudelle.

Tutkielmassani nousi esille tiedon vaikutus tyytyväisyyteen. Woolfson ym. (2010) tutkivat seksuaalista tai fyysistä väkivaltaa kokeneiden lasten näkemyksiä Skotlannin lastensuojelusta. Haastatelluista kukaan ei tiennyt mitä odottaa prosessista ja kaikille paitsi yhdelle lastensuojelun prosessin alkaminen tuli yllätyksenä. Ensimmäisellä tapaamisella suurin osa haastatelluista koki, että he eivät ymmärtäneet prosessia ja kokivat tyytymättömyyttä prosessia kohtaan. Tyytymättömyys johtui tiedon ja ymmärryksen puutteesta, mutta ei kuitenkaan ollut suoraan verrannollinen lopputuloksen tyytymättömyyteen vaan suurin osa osallistujista koki prosessista olleen apua perheen tilanteeseen. (Woolfson 2010.)

4.3 Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin

Kolmas tutkielmani osallisuuden muoto on mahdollisuus vaikuttaa prosessiin. Heimer ym. (2018) toteaa tutkimuksessaan, että lasten osallistuminen ongelman muotoiluun johti hyvin sovitettuun hoitoon, kun taas lapsen osallistumattomuus ongelman muotoiluun johti huonoihin toimenpiteisiin ongelman sovittamiseksi. Lapsen osallisuus nähtiin tärkeänä ongelman asettamisesta lähtien, koska sillä oli vaikutusta prosessin kokonaisuuden kannalta. (Heimer ym. 2018.) Alusta asti mukana olleet lapset olivat tyytyväisempiä lastensuojelun prosessiin, kuin ne lapset, jotka eivät saaneet vaikuttaa prosessiin (Woolfson ym. 2010).

Lastensuojelun rakenteet eivät välttämättä ole kovin lapsilähtöisiä. Sanders ja Mace (2006) tutkivat lasten osallistumista virastossa ja lastensuojeluprosessissa. Sosiaalityöntekijät kokivat haasteellisena lasten osallistumisen lastensuojelunprosessiin ja erityisesti erilaisiin neuvotteluihin, jotka eivät ole lähtökohtaisestikaan kovin lapsiystävällisiä. Lasten osallisuuden puuttuminen nähtiin jo suunnitteluvaiheesta lähtien. Haasteellisen lapsen osallistumisesta teki tarve suojella lasta ja samalla kuulla lasta, tasapainoilu vanhempien tarpeiden ja oikeuksien kanssa sekä lasten voimaannuttaminen epätasa-arvoisissa systeemissä. (Sanders & Mace 2006.)

Virallinen osallistuminen esimerkiksi neuvotteluihin koettiin pääosin epämiellyttävänä, koska tutkimukseen osallistuneilla lapsilla oli kokemus, ettei heitä kuunneltu, he eivät olleet valmistautuneita eikä heitä tuettu tarpeeksi (Cossar ym. 2016). Kivinen ym. (2020) tutkivat asiakkaan osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuutta. Tutkijat pohtivat lapsen osallisuutta erityisesti lapsen ympäristöön liittyen, jossa lapsi voi kokea yhteenkuuluvuutta ja vastavuoroisia suhteita. Tutkijat

pitivät tärkeinä, ettei lapsen osallisuus rajoitu vain prosessiin vaan osallisuutta mahdollistavien ja estävien tekijöiden tarkasteluun laajemmin lapsen luonnollisessa ympäristössä. (Kivinen ym. 2020.)

Työntekijöiden asenteilla on myös vaikutusta lapsen osallisuuteen lastensuojelun prosesseissa. Osallistuminen pitäminen tarpeettomana saattoi tutkijoiden mielestä olla verrannollinen päätöksen tekoon, jos lapsen mielipiteellä ei ajateltu olevan vaikutusta päätökseen, niin lapsen osallisuutta ei koettu tarpeelliseksi. Tutkijat nimesivät lapsen osallisuuden sopimattomuuden protektionismiksi, jonka mukaan lapsen osallisuutta rajoitettiin häiriötekijöiltä suojelun vuoksi. (Vis ym. 2012.)

4.4 Mahdollisuus ilmaista itseään ja tulla kuulluksi

Tutkimukseni neljäs osallisuuden muoto on mahdollisuus ilmaista itseään ja tulla kuulluksi. Mahdollisuus ilmaista itseään ei välttämättä takaa kokemusta kuulluksi tulemisesta, joten sen vuoksi täydensin Thomasin (2002) teoriaa itsensä ilmaisun lisäksi mahdollisuudella tulla kuulluksi. Lapsen tulisi olla tietoinen odotuksista ja mielipiteidensä vaikutuksista (Eskonen ym. 2006, 43). Tutkimukseni mukaan lasta tulisi kuulla ja lapsen tulisi olla ensisijainen tiedonlähde (Heimer ym. 2017).

Kuuleminen ja kuulluksi tuleminen on osallisuuden kokemuksessa tärkeää. Archard ja Skivenes (2009) tutkivat lasten kuulemista lastensuojelun prosesseissa. Tutkijoiden mukaan suurin ongelma lasten kuulemiselle on, ettei työntekijöillä ole selkeää ymmärrystä miksi, miten ja milloin lasta tulisi kuulla hänen asioissaan. Tutkijat ehdottavat neuvotteluihin neljä osaista ohjetta lapsen kuulemisen mahdollistamiseksi, jota ovat mahdollisuus osallistua, sopiva paikka mielipiteiden esittämiselle, tasavertaisuus etenkin kielenkäytössä ymmärrettävyyden ja mielipiteiden ilmaisemisen vuoksi sekä oikeudenmukainen puolueeton prosessi, jossa kaikilla on mahdollisuus osallistua. Tutkimuksen mukaan lasten mielipiteillä ei loppujen lopuksi ollut kuitenkaan väliä. Tutkijoiden mukaan lapsia kuultiin käytännönsyystä tai periaatteen vuoksi. Käytännön syy oli lapsen osallisuudella tiedon turvaaminen ja päätöksenteon ja toimeenpanon helpottaminen. Periaatteellinen syy lapsen osallisuudelle oli lasten oikeus mielipiteiden ilmaisuun. (Archard & Skivenes 2009.)

Husbyn ym. (2018) tutkimukseen kumppanuudesta lasten kanssa osallistuneet lapset kokivat, että heillä olisi ollut halua osallistua verkostoihin ja päätösten tekoon, mutta heitä ei välttämättä

kuunneltu. Myös Woolfson ym. (2010) tutkimuksessa väkivaltaa kokeneiden lasten näkemyksistä Skotlannin lastensuojelusta noin puolet kokivat, että heitä ei kuunneltu. Heimerin ym. (2017) tutkimuksessa lasten ääntä ei usein kuultu, jos vanhemmat määrittelivät ongelman eri tavalla. Tutkimus vahvisti ajatusta, että lapsi tulisi nähdä ensisijaisena asiakkaana ja kumppanina, mutta käytännössä vanhemmat olivat tiedonlähteinä, asiakkaina ja ongelman määrittelijöinä ensisijaisia ja tärkeimpiä. (Heimer ym. 2017.)

Stenvall (2018) tutki lasten osallisuutta ja toimijuutta arkisina kokemuksina. Tutkimuksen mukaan lasten mukanaolo on erityisesti aktiivista toimintaa, jota tarjotaan valmiiksi määriteltynä. Lapset kuitenkin kokivat olleensa osallisina, vaikka aktiivista toimintaa ei olisi ollut. Tutkimuksen tärkeä huomio oli, etteivät lapset kokeneet tarjottuja osallistumisen mahdollisuuksia mielekkäinä tai tärkeinä. Stenvallin mukaan tulisi tunnistaa lapsille merkittäviä asioita, jotta heidän osallisuuttaan voitaisiin tukea ja vahvistaa läpi prosessin niin järjestetyssä toiminnassa kuin sen ulkopuolellakin. (Stenvall 2018.)

Tulensalo (2015) tutki lasten tiedollista toimijuutta ja löysi aktiivisen, välillisen ja ulkopuolisen position. Aktiivisessa positiossa lapsi on mukana työskentelyssä ja hänellä on aktiivinen suhde tietoon. Lapsi voi olla kertoja, kuulija tai kokija. Välillisessä positiossa lapsi on ainoastaan tiedon kohteena, mutta ei työskentelyssä. Lapsi voi tällöin olla kertojana välillisesti, kerronnan tai toiminnan kohteena. Ulkopuolisessa positiossa lasta suojellaan tiedolta ja lapsi on työskentelyn, tiedon ja dokumentoinnin ulkopuolella. Tutkimuksessa lapsen tiedollinen toimijuus vaihteli erityisesti vanhempien ongelmien mukaan. Tutkimuksen mukaan lapset kertoivat aktiivisesti omasta elämästään ja tutkimus vahvisti ajatusta siitä, että lapsen tulisi olla osallisena tietoa muodostettaessa kertoen, kuullen ja kokien. (Tulensalo 2015, 14–16.)

Hurtig (2003) tutki väitöskirjassaan lasten paikkaa perhetyön tilanteissa neljän tason mukaan, jotka ovat fyysinen, faktinen, diskursiivinen ja kommunikatiivinen. Tutkimuksessa lasten paikasta perhetyössä löytyi lapsen fyysisen tason eli tapaamisille osallistumiseen viisi erilaista tapaa eli lapseen rajoittuva, kontaktin sisältävän, satunnaisen, osittaisen sekä poissaolon. Tutkimuksen mukaan lasten läsnäolo tapaamisilla ei kuitenkaan välttämättä turvannut paikkaa työskentelyssä tai poissaolo sulkenut sitä pois. Tutkimuksessa lasten kanssa ei tarkennettu huolia eikä tavoiteltu lasten omia kokemuksia ja näkemyksiä. Tutkimuksessa suora vuorovaikutus lasten kanssa eli kommunikatiivinen taso, jäi toteutumatta. Tutkimuksessa nousi esille vanhempien kanssa tehtävän työn vaikutukset lapsen paikkaan. Lapsille ei muodostunut paikkaa, jos vanhemmat ohitettiin tai

heidän kanssaan puhuttiin yleisesti eikä ongelmien seurausten vaikutuksesta lapsiin. Tutkimuksessa vanhemmat olivat tietolähteinä tärkeimpiä. (Hurtig 2003.)

Känkäsen (2013) tutkimus osoitti taidelähtöisten menetelmien olevan hyvä tapa kommunikaatioon sekä lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen syventämiseen. Työntekijät kokivat haasteellisina tilanteet, joissa lapsi taiteen avulla nostaa esille vaikeita asioita omasta elämästään ja pelkäsivät etteivät he pystyisi käsittelemään näitä asioita lapsen kanssa. (Känkänen 2013, 117.)

Lastensuojelun avohuollon viimesijainen ja vaikein tehtävä on huostaanotto. De Godzinsky (2014) tutki lapsen etua ja osallisuutta hallinto-oikeuksien päätöksissä. Yksi tutkimuksen osa-alueesta oli lapsen osallisuus sosiaalitoimessa, joka ei tutkimuksen mukaan toteutunut lain mukaisesti. Tutkimuksessa yli puolessa tapauksista mielipide oli selvitetty ja osasta tapauksista ei ollut tietoa oliko lapsen mielipide selvitetty. Lapsen osallisuus hallinto-oikeuden kannalta on kuitenkin tärkeää. Aineistosta ei selvinnyt oliko lapsen mielipide jätetty selvittämättä kokonaan vai oliko se jätetty dokumentoimatta, mutta tämä kertoo kuitenkin asenteesta lapsen osallisuuden tärkeydestä. Tutkimuksessa nousi esille myös, että yli puolessa tapauksista lapsi ei ollut saanut riittävästi informaatiota kuulemiseensa liittyen. Tämän lisäksi de Godzinskyn tutkimuksessa nousi esille, ettei lasten omia kokemuksia tuomioistuinten osallisuudesta ole tutkittu, eikä tässäkään tutkimuksessa tullut lasten ääni esille. (De Godzinsky 2014.)

On tärkeää pohtia miten ja missä lapsilla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä. Seimin ja Slettebøn (2017) tutkimuksessa haastatelluiden lasten mukaan heidän oli vaikea keskustella sosiaalityöntekijän kanssa vanhempien ollessa läsnä varsinkin, jos kyseessä oli vanhempiin liittyviä ongelmia, kuten kaltoinkohtelua. Työntekijät taas kokivat hankalana lapsilta kuultujen asioiden kertomisen vanhemmille sekä lasten kanssa keskustelun käymisen kotikäynneillä. Toimistolla lasten tapaamisille haasteena oli jaetut työhuoneet ja yhteistilojen puute. Lapsilta kysyttäessä kuitenkin suurin osa halusi keskustella vaikeista asioista toimistolla kodin sijasta. (Seim & Slettebø 2017.)

4.5 Mahdollisuus osallistua päätöksentekoon

Tutkimukseni viides ja viimeinen osallisuuden muoto on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Gallagher ym. (2012) tutkivat lasten ja perheiden osallistumisesta sosiaalityön päätöksentekoon.

Tutkijat tunnistivat tärkeiksi elementeiksi perheiden osallistumisesta päätöksentekoon erityisesti luottamuksen, kunnioituksen, selkeän viestinnän, tiedottamisen ja osallistumiseen tukemisen. Tutkimuksen mukaan pitkäaikaiset ja luottamukselliset suhteet lapsen ja työntekijän välillä ovat tärkeitä päätöksentekoon osallistumisen kannalta. Tutkimuksessa nähtiin osallisuuden johtavan parempiin tuloksiin. Osallisuuden esteiksi tutkijat mainitsivat byrokratian, johtajien käytännöt sekä ajan puutteen luottamuksellisen suhteen saamisen estäjänä. (Gallagher ym. 2012.) Woolfsonin ym. (2010) tutkimukseen osallistuneet lapset toivovat parannusta osallistumiseen päätöksenteossa ja läpi prosessin sekä tiedon saamiseen. Konkreettisenä ehdotuksena osallistujat toivoivat lapsiystävällisempiä toimintatapoja ja neuvotteluihin vähemmän osallistujia. (Woolfson ym. 2010.)

Healy ja Darlington (2009) tutkivat asiakkaiden osallisuutta lastensuojelun käytännöissä pienten lasten perheissä haastatteleamalla lastensuojelussa työskenteleviä lääkäreitä. Tutkimuksessa nousi esille osallistavan päätöksenteon kannalta kolme tärkeintä teemaa, jotka ovat kunnioittaminen, tarkoituksenmukaisuus ja avoimuus lastensuojelun prosessista. Työntekijät kyseenalaistivat vahvasti erityisesti alle 5-vuotiaiden lasten osallistumisen tarkoituksenmukaisuutta. (Healy & Darlington 2009.) Larsenin (2011) tutkimuksessa lasten virallinen osallistuminen lastensuojelun prosessiin ei ollut kovin vahvaa, mutta lapset pääsivät osallistumaan päätöksen tekoon päivittäisistä asioista tukihenkilötoiminnassa ja kokivat sen tärkeänä.

Visin ja Thomasin (2009) tutkimuksessa lasten osallistumisesta tulokset osoittivat, että lasten aktiivinen osallistuminen päätöksentekoon ja lopputulokseen vaikuttamisen välillä ei ollut täydellistä korrelaatiota. Suurimmassa osassa tapauksista lasten toiveista ja näkökulmista saatiin tietoa, mutta vain alle puolessa tapauksista lasten osallistuminen vaikutti päätökseen. Tutkimuksen mukaan kokousten lukumäärä oli suurin vaikuttava tekijä lapsen osallisuudessa. Tutkijat huomasivat, että lapsen kuuleminen ei aina tarkoittanut lapsen osallistumisen varmistamista. Tutkijat ehdottavat lasten osallisuuden lisäämiseksi rakenteiden muokkaamista ja lasten kanssa työskentelyyn erilaisten menetelmien koulutuksia. (Vis & Thomas 2009.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimustehtäväni oli tutkia lapsen osallisuutta lastensuojelun avohuollossa lapsen ja työntekijän näkökulmasta. Tutkielmassani lapsen osallisuudesta lastensuojelussa yhdeksi tärkeimmäksi ulottuvuudeksi osallisuuden kannalta nousi *mahdollisuus luottamukselliseen suhteeseen*, koska luottamuksellisella suhteella oli merkitystä myös muihinkin osallisuuden ulottuvuuksiin (Jobe & Gorin 2013; Cossar ym. 2016; Lahtinen & Pekkarinen 2020; Larsen 2011). Luottamuksellinen suhde lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä voidaan katsoa olevan koko prosessin läpi kestävän osallisuuden kannalta tärkeää.

Mahdollisuus saada tietoa oli oleellista, jotta lapsi pystyi ottamaan kantaa käsiteltäviin asioihin (Archard & Skivenes 2009). Tiedon myötä lasten tyytyväisyys, ymmärrys ja osallistumisen halu kasvoi (Cossar ym. 2016; Woolfson ym. 2010). Lastensuojelun roolin avaaminen lapsille lisää lasten osallistumista (Larsen 2011). Yhdenvertaiseen tietoon ja palveluiden helppoon saatavuuteen tulisi panostaa (Kivinen ym. 2020; Seim & Slottebø 2017).

Lasten *mahdollisuus vaikuttaa prosessiin* näkyi tutkielmassani yllättävän vähän, vaikka lasten osallistuminen ongelman määrittelyyn vaikutti toimenpiteisiin myönteisesti (Heimer ym. 2018). Lasten mahdollisuus osallistua prosessiin vaikutti myös lasten tyytyväisyyteen (Woolfson ym. 2010). Lastensuojelun rakenteiden sopimattomuus lapsilähtöisyyteen nähtiin esteenä lapsen osallisuudelle (Sanders & Mace 2006). Lapset kokivat osallistumisen epämiellyttäväksi, koska he eivät olleet tarpeeksi valmistautuneita, heitä ei kuunneltu tai tuettu. Tutkijoiden mukaan lapsen osallisuutta mahdollistavia tekijöitä tulisi miettiä laajemmin lapsen omassa ympäristössä eikä ainoastaan prosessin kautta. (Kivinen ym. 2020.)

Lapsen mielipiteen kuuleminen ei saisi olla ainoastaan näennäistä vaan se tulee ottaa vakavasti eikä lapsen mielipide saisi olla yhdentekevää. Asiakaspalautteen kerääminen on tärkeää osallisuuden kokemuksen ja kehittämisen kannalta. Palautetta kuitenkin kerätään useimmiten vanhemmilta. Tärkeää olisi, että palautetta kerättäisiin ensisijaisilta asiakkailta eli lapsilta. *Mahdollisuus ilmaista itseään ja tulla kuulluksi* näkyi tutkielmani aineistossa vahvasti ja lapsen tulisi olla ensisijainen tiedonlähde (Heimer ym. 2017), sillä lapset kertoivat omasta tilanteestaan, jos siihen annettiin mahdollisuus (Tulensalo 2015). Seimin & Slettebøn (2017) tutkimuksessa haastatelluiden lasten

mukaan vaikeista asioista keskusteleminen tulisi tapahtua toimistolla ilman vanhempia. Työntekijät eivät kuitenkaan välttämättä olleet tietoisia miksi lasta tulisi kuulla eikä lapsen mielipiteellä ollut lopputuloksen kannalta väliä (Archard & Skivenes 2009). Lapset kokivat, että heitä ei kuunneltu (Husby ym. 2018; Woolfson ym. 2010; Heimer ym. 2017). Lapsille tulisi tarjota mahdollisuuksia osallisuuteen laajemmin kuin ennalta määritellysti (Stenvall 2018).

Viimeinen osallisuuden muoto *mahdollisuus osallistua päätöksentekoon* näkyi vain tutkielmani muutamassa aineistossa. Kunnioittaminen, luottamus, tarkoituksenmukaisuus ja avoimuus lastensuojelun prosessista sekä tuki osallisuuteen nähtiin tärkeinä arvoina lapsen osallisuudessa päätöksentekoon (Healy & Darlington 2009; Gallagher ym. 2012). Lasten osallistuminen päätöksentekoon ei kuitenkaan välttämättä vaikuttanut lopputulokseen (Vis & Thomas 2009).

Tutkielmani aineistossa ei näkynyt lasten *mahdollisuutta valita* osallistumisestaan toimintaan. Tämä herätti ajatuksia ja pohdintaa. Onko lapsella mahdollisuutta valita osallistumisestaan itse vai ovatko aikuiset määritelleet lapsen osallisuuden mahdollisuudet ja paikat sekä jättäneet huomiotta lapsen mahdollisuuden valita olla osallistumasta? Nuorten kohdalla voi olla helpompaa valita olla osallistumasta esimerkiksi neuvotteluun olemalla tulematta paikalle. Pienten lasten kohdalla tilanne ei ole niin selkeä. Lapsille tulisi tarjota mahdollisuus valita osallistumisestaan.

Tutkielmani vahvisti ajatusta lapsen osallisuuden tärkeydestä, mutta nosti samalla esille, että lapsen osallisuuden tutkimuksissa näkyi yllättävän vähän lapsen ääni. Erityisesti kotimaisia tutkimuksia, jossa vastaajina olisivat olleet lapset, löytyi vähän. Lapsen osallisuuden kannalta olisi tärkeää, että lapsi nähtäisiin ensisijaisena asiakkaana (Heimer ym. 2017). Lapsen osallisuudessa tutkimusten mukaan koettiin tärkeänä myös lapsen tunteminen (Vis ym. 2012) ja tämän vuoksi lapsikeskeisyys ja -lähtöisyys ovat lapsen osallisuuden kannalta olennaisia. Eskonen ym. (2006, 42) toteavat, että lapsen osallisuutta täytyy pohtia tarkoituksen ja tavoitteen kautta tilanteiden mukaan erilaisin toimintatavoin sekä olla erityisen herkkänä lapsilähtöisyyteen.

Vaikka tutkielmani oli vain pienestä otannasta tehty, sen tuloksista löytyy samankaltaisia havaintoja käynnissä olevista lastensuojelun kehityssuunnista ja hankkeista. LAPE-hankkeessa nousi esille tarve työn resurssien, työn sisältöjen ja toimintaedellytysten kehittämiseksi. Työn resurssien kohdalla käydään keskustelua asiakasmäärien rajoittamiseksi enintään 25: teen, jonka avulla olisi mahdollista saada pysyviä työntekijöitä. Lastensuojelun erikoistuminen vaatii laajaa erityistason osaamista sekä

uudenlaisia työskentelyn malleja. Esimerkiksi systeeminen tiimimalli on loistava esimerkki uudenlaisesta toimintatavasta, joka osallistaa asiakkaita. (Kananaja & Ruuskanen 2019, 75.)

Tutkielmani tavoitteenani oli herättää keskustelua ja pohdintaa lapsen osallisuudesta lastensuojelussa sekä tuottaa tietoa lapsen osallisuuden vahvistamisesta ja lastensuojelun kehittämistä lapsilähtöisemmäksi. Tutkielmassani toistui kolme keskeistä teemaa lapsen osallisuuden lisäämiseksi. Ensimmäinen ja mielestäni ehkä jopa tärkein on *luottamus lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä*, joka voidaan nähdä myös rakenteellisena kehityskohteenä. Luottamuksen syntyminen nähtiin vaativan aikaa, tarpeeksi tapaamisia sekä pysyviä ihmissuhteita (Husby ym. 2018; Jobe & Gorin 2013; Cossar ym. 2016; Vis ym. 2012; Seim ja Slettebø 2017; Lahtinen & Pekkarinen 2020; Larsen 2011).

Asiakasmäärien vähentäminen olisi asiakkaidenkin edun mukaista, koska tällöin mahdollistuisi lasten tapaamisten lisääminen ja sitä kautta myös osallisuuden. Asiakasmäärän vähentäminen ja rajoittaminen lisäisi myös sosiaalityöntekijän työhyvinvointia. Luottamuksen rakentuminen saattaa viedä aikaa ja vaatia useita tapaamisia, joten lasten tapaamisille tulisi mahdollistaa riittävästi aikaa. Kallisen ym. (2018, 21) mukaan kohtaaminen vaatii pysähtymistä, kuuntelemista ja tunnetta kuulluksi tulemisesta eikä se johdu pelkästään taloudesta tai resursseista vaan vuorovaikutuksesta ja viestinnästä.

Toinen keskeinen teema lapsen osallisuuden lisäämiseksi oli *rakenteellinen muutos*. Lapsikeskeinen työote lähtee institutionaalisista rakenteista ja johdosta sekä edellyttää asiakasmäärien rajaamista, tutkimustiedon lisäämistä, sosiaalityöntekijän roolin ja tehtävän vahvistamista (Tulensalo 2015, 27–30). Lastensuojelun rakenteet eivät ole välttämättä kovin mielekkäitä lapsille osallistua (esim. Cossar ym. 2016; Sanders & Mace 2006). Tämän vuoksi tulisi miettiä miten rakenteita voitaisiin muokata entistä lapsilähtöisemmiksi. Visin ja Thomasin (2009) tutkimuksessa lasten osallisuus kasvoi kolminkertaisesti lapsen osallistuessa yhteen kokoukseen. Lapsen osallisuuden kannalta lapsen osallistuminen kokouksiin on siis erityisen tärkeää.

Työntekijöiden vaihtuvuutta ja yksiköistä toiseen siirtymisiä tulisi välttää, jotta saataisiin luottamuksellisia suhteita ja lapsen osallisuutta lisää jatkuvien ihmissuhteiden myötä (Seim & Slettebø 2017). On siis syytä miettiä millä tavalla jatkuvien luottamuksellisten suhteiden pysyminen voitaisiin mahdollistaa. Haasteena luottamuksellisten suhteiden syntymiseen on työntekijöiden vaihdokset, jotka saattavat johtua vaihtuvuudesta työntekijöiden keskuudessa tai asiakkaiden

siirtymisestä järjestelmässä eri yksiköiden välillä. Tässä kohtaa mielestäni asiakkaiden kokemukset ja lastensuojelun rakenteet sekä kehitys ovat ristiriidassa. Asiakkaat toivovat pysyviä työntekijöitä, mutta järjestelmässä kehitetään yksiköitä, jotka ovat erikoistuneet tiettyyn vaiheeseen prosessia. Tämä aiheuttaa väkisin työntekijöiden vaihtumista. Varsinkin lasten kanssa, joilla saattaa olla taustalla kokemuksia hylätyksi tulemisesta ja vaikeuksia luottaa muihin, täytyy olla erityisen tarkka, ettei järjestelmä tuota heille lisää tällaisia kokemuksia.

Kolmas tutkielmani keskeinen teema lapsen osallisuuden lisäämiseksi on *työntekijöiden kouluttautuminen*. Lapsen osallisuus teoriassa ja käytännössä näyttäytyivät tutkimuksissa ristiriitaisina. Työntekijät luulivat lasten olevan osallisempia kuin he todellisuudessa olivat (Seim & Slettebø 2017). Työntekijät tiedostivat osallisuuden tärkeyden, mutta eivät välttämättä osanneet osallistaa lapsia lastensuojelun prosesseihin. Erityisesti lasten kanssa työskennellessä työntekijöiltä vaaditaan herkkyyttä, yksilöllistä huomioimista ja menetelmäosaamista. Tulensalon (2015, 27–30) mukaan työntekijöiden kohtaamistaitoja tulisi kehittää, jotta lasten tiedollista toimijuutta voitaisiin tukea lapsilähtöisesti lapsen toiveita kuunnellen ja lapsen ominaisuuksien mukaan. Haasteena on tilan löytäminen lapsen kanssa työskentelyyn, oikeanlaisten käsittelyn tapojen löytäminen ja vanhempien hyväksynnän saaminen lapsen kanssa työskentelyyn.

Archard ja Skivenes (2009) kokivat tutkimuksessaan, että lasten osallisuus kuulemisen kautta oli näennäistä eikä lasten mielipiteillä ollut väliä tilanteen kannalta. Tutkijat ehdottivat työntekijöiden koulutusta, jotta heille tulisi parempi käsitys lapsen osallisuudesta ja miten sitä voisi toteuttaa aidosti. Tutkijoiden mukaan työntekijöillä kuitenkin oli lapsiystävällisiä lähestymistapoja lapsen kuulemiselle kuten leikin, piirtämisen tai sadutuksen kautta. Tutkijat näkivät lapsikeskeisyyden ja lapsen kuulemisen vaativan aikaa oppia tuntemaan lasta ja saada luottamusta, jotta työntekijä ymmärtää lapselle ominaisia tapoja osallistua ja ilmaista oma mielipiteensä. (Archard & Skivenes 2009.)

Lasten osallistaminen ei saa olla näennäistä tai toteutua vain aikuisen asettamissa kohdissa, vaan lapsen osallisuuden tulee olla aitoa läpi prosessin. Stenvallin (2018) mukaan lapsista ei tule aktiivisia kansalaisia, jos heillä on mahdollisuus osallistua vain järjestettyyn toimintaan. Lasten osallistuminen tulisi nähdä prosessina sekä heidän arkisina kokemuksinaan. Työntekijöiltä vaaditaan herkkyyttä tunnistaa ja kuulla lapsia, kun he ovat kiinnostuneita osallistumaan sekä tarjota oikea aikaisesti mahdollisuuksia siihen. (Stenvall 2018, 152.)

LÄHTEET

- Aaltio, E. & Isokuortti, N. 2019. Systeemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi: Valtakunnallinen arviointi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Archard, D. & Skivenes, M. 2009. Hearing the child. *Child & Family Social Work*, 14(4), 391-399.
- Bardy, M. & Heino, T. 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Bardy, M. 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Cossar, J., Brandon, M. & Jordan, P. 2016. 'You've got to trust her and she's got to trust you': Children's views on participation in the child protection system. *Child & Family Social Work*, 21(1), 103–112.
- De Godzinsky, V-M. 2014. Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Ervast, S-A. & Tulensalo, H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa: Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. Helsinki: SOCCA : Heikki Waris -instituutti.
- Eskonen, I., Korpinen, J. & Raitakari, S. 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen (toim.). *Lapset ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 21–44.
- Forsberg, H. 2002. Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa: Arviointitutkimus Lapsen aikaprojektista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.). 2006. *Lapset ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Juva: WS Bookwell.
- Forsel, M., Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2020. Lastensuojelu 2019. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Francis, M. & Lorenzo, R. 2002. Seven realms of children's participation. *Journal of environmental psychology*, 22(1-2), 157-169.
- Gallagher, M., Smith, M., Hardy, M. & Wilkinson, H. 2012. Children and families' involvement in social work decision making. *Children & Society*, 26(1), 74-85.
- Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (Eds.). 2011. *Child protection systems: International trends and orientations*. USA: Oxford University Press.
- Healy, K. & Darlington, Y. 2009. Service user participation in diverse child protection contexts: Principles for practice. *Child & Family Social Work*, 14(4), 420-430.
- Heimer, M., Näsman, E. & Palme, J. 2018. Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare. *Child & Family Social Work*, 23(2), 316-323.
- Heino, T., Forsell, M., Eriksson, P., Känkänen, P., Santalahti, P. & Tapiola, M. 2018. Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat - yhteinen vastuu. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

- Helsingin kaupunki. 2019. Hyvinvointia ja terveyttä kaikille: Helsingin hyvinvointisuunnitelma 2019–2021. Viitattu 30.4.2021 <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/Helsinki/hyte/hyvinvointia-ja-terveytta-kaikille.pdf>
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2012. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa M. Bardy (toim.) & T. Heino. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 149–164.
- Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemissa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Husby, I. S. D., Slettebø, T. & Juul, R. 2018. Partnerships with children in child welfare: The importance of trust and pedagogical support. *Child & Family Social Work*, 23(3), 443-450.
- Jobe, A. & Gorin, S. 2013. 'If kids don't feel safe they don't do anything': young people's views on seeking and receiving help from Children's Social Care Services in England. *Child & Family Social Work*, 18(4), 429–438.
- Kallinen, K., Laitinen, M., Lantela, L., Leinonen, J., Nikupeteri, A., Nurmi, H. & Turunen, T. 2018. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuus monitoimijaisen yhteistyön mahdollisuuksina ja haasteina. Teoksessa P. Petrelius & P. Eriksson (toim.). Uudistuva lastensuojelu -kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kananoja, A. & Ruuskanen, K. 2018. Selvityshenkilön ehdotus lastensuojelun laatua parantavaksi tiekartaksi: Väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kananoja, A. & Ruuskanen, K. 2019. Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi: Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kiili, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat: Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kivinen, T., Vanjusov, H. & Vornanen, R. 2020. Asiakkaan ääni – osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa A. Hujala & H. Taskinen (toim.). Uudistuva sosiaali- ja terveysala. Tampere: Tampereen yliopisto, 267–293.
- Križ, K. & Skivenes, M. 2017. Child welfare workers' perceptions of children's participation: a comparative study of England, Norway and the USA (California). *Child & Family Social Work*, 22, 11–22.
- Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lahtinen, J. & Pekkarinen, E. 2020. Yhteensointuvia ja epäviereisiä kohtaamisia lastensuojelussa: Tutkimus osallisuudesta ja lastenkotien retkistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 85 (2), 157-167.
- Larsen, E. 2011. Help or formality? Children's experiences of participation in home-based child welfare cases: A Norwegian example. *Nordic Social Work Research*, 1(1), 43–60.
- Lastensuojelulaki (417/2007).
- Muukkonen, T. 2008a. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa M. Bardy (toim.) & T. Heino. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 165–175.
- Muukkonen, T. 2008b. Lapsikeskeisyys sosiaalityön läpäisevänä periaatteena. Teoksessa M. Muukkonen (toim.). Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Helsinki: SOCCA: Heikki Waris -instituutti, 145–161.

Muukkonen, T. & Kivelä, N. 2008. Lapsilta saatu palaute. Teoksessa M. Muukkonen (toim.). Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Helsinki: SOCCA: Heikki Waris -instituutti, 87–121.

Nuorisolaki (1285/2016).

Ojaniemi, P. & Rantajärvi, K-M. 2010. Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus. 219–244.

Oranen, M. 2013. Osallisuus osaksi arkea. Teoksessa A. Hastrup, M. Hietanen-Peltola, J. Jahnukainen & M. Pelkonen (toim.). Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen: Lasten Kaste -kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 122–126.

Paalasmaa, J. 2016. Maailman parhaat kasvatusajatukset. Helsinki: Into.

Perustuslaki (731/1999).

Poikonen, H. & Kekoni, T. 2019. Asiakkaan oikeudet ja niihin vaikuttavat tekijät päihdehuollossa. Teoksessa A. Pehkonen, T. Kekoni & K. Kuusisto (toim.) Oikeus päihdehuoltoon. Tampere: Vastapaino.

Pulkkinen, L. (toim.). 2018. Kohti yhteistä lapsikäsitystä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Reinikainen, S. 2007. Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Helsinki: Stakes.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Sanders, R. & Mace, S. 2006. Agency policy and the participation of children and young people in the child protection process. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect*, 15(2), 89-109.

Seim, S. & Slettebø, T. 2017. Challenges of participation in child welfare. *European Journal of Social Work*, 20(6), 882-893.

Shier, H. 2001. Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & society*, 15(2), 107–117.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2016. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2021. Lastensuojelu. Viitattu 30.4.2021 <https://stm.fi/lastensuojelu>

Spratt, T. 2001. The influence of child protection orientation on child welfare practice. *British Journal of Social Work*, 31(6), 933–954.

Stenvall, E. 2018. Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Tampere: Tampereen yliopisto.

Strandell, H. 2005. Lapset, etiikka ja vaikea osallisuus. Teoksessa Stakes ja kirjoittajat. Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Helsinki: Stakes, 33-40.

Thomas, N. 2002. *Children, Family and the State: Decision-making and Child*. Bristol: Policy Press.

- Tulensalo, H. 2015. Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tulensalo, H. 2016. Moniammatilliset asiantuntijaryhmät lastensuojelussa: Selvitys toiminnasta ja kehittämisehdotukset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Tulensalo, H. & Muukkonen, T. 2005. Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa M. Satka, S. Karvinen-Niinikoski, M. Nylund, & S. Hoikkala (toim.). Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus. 304–321.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vis, S. A. & Thomas, N. 2009. Beyond talking—children's participation in Norwegian care and protection cases: Ikke bare snakk—barns deltakelse i Norske barnevernssaker. *European Journal of Social Work*, 12(2), 155-168.
- Vis, S. A., Holtan, A. & Thomas, N. 2012. Obstacles for child participation in care and protection cases—why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Review*, 21(1), 7-23.
- Woolfson, R. C., Heffernan, E., Paul, M. & Brown, M. 2010. Young people's views of the child protection system in Scotland. *British Journal of Social Work*, 40(7), 2069–2085.
- Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991).

LIITTEET

Taulukko 1. Aineiston esittely

Nro	Tutkimuksen nimi	Kirjoittajat	Vuosi	Julkaisu	Sisäänottokriteeri
1	Lasta suojelemissa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä	Johanna Hurtig	2003	Väitöskirja, Lapin yliopisto	Tutkimus lasten paikan rakentumisesta perhetyön tilanteissa ja osallisuusteoria
2	Yhteensointuvia ja epävireisiä kohtaamisia lastensuojelussa: Tutkimus osallisuudesta ja lastenkotien retkistä.	Jenni Lahtinen ja Elina Pekkarinen	2020	Yhteiskuntapolitiikka	Tutkimus lasten osallisuudesta
3	Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia	Päivi Känkänen	2013	Väitöskirja, Helsingin yliopisto	Tutkimus taidelähtöisistä menetelmistä ja osallisuudesta
4	Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare	María Heimer, Elisabet Näsman, Joakim Palme	2017	Child & Family Social Work	Tutkimus lasten osallisuudesta ongelman määrittelyssä

5	Child welfare workers' perceptions of children's participation: a comparative study of England, Norway and the USA (California)	Katrin Križ & Marit Skivenes	2015	Child & Family Social Work	Tutkimus lastensuojelun työntekijöiden käsityksistä lasten osallistumisesta Englannissa, Norjassa ja Yhdysvalloissa
6	Partnerships with children in child welfare: The importance of trust and pedagogical support.	Inger Sofie Dahlø Husby, Tor Slettebø & Randi Juul	2018	Child & Family Social Work	Tutkimus kumppanuudesta lasten näkökulmasta
7	Help or formality? Children's experiences of participation in home-based child welfare cases: A Norwegian example	Elisabeth Larsen	2011	Nordic Social Work Research	Tutkimus lasten kokemuksista osallistumisesta kotiin päin tehtävässä työssä
8	Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä	Elina Stenvall	2018	Väitöskirja	Tutkimus lasten osallisuudesta arjessa
9	Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä	Hanna Tulensalo	2015	Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus	Tutkimus lapsen toimijuudesta lastensuojelussa
10	Lapsen etu ja osallisuus hallinto-	Virve-Maria de Godzinsky	2014	Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia	Tutkimus lapsen osallisuudesta hallinto-oikeuksien päätöksissä

	oikeuksien päätöksissä				
11	Asiakkaan ääni – osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet	Tuula Kivinen, Heidi Vanjusov & Riitta Vornanen	2020	Uudistuva sosiaali- ja terveystieteiden aikakauslehti	Tutkimus osallisuudesta ja vaikuttamisen mahdollisuuksista
12	Challenges of participation in child welfare	Sissel Seim & Tor Slettebø	2017	European Journal of Social Work	Tutkimus osallistumisen haasteista
13	Hearing the child	David Archard & Marit Skivenes	2009	Child & Family Social Work	Tutkimus lapsen kuulemisesta
14	Children and Families' Involvement in Social Work Decision Making	Michael Gallagher, Mark Smith, Mark Hardy & Heather Wilkinson	2012	Children & Society	Tutkimus lasten ja perheiden osallistumisesta sosiaalityön päätöksentekoon
15	Service user participation in diverse child protection contexts: principles for practice	Karen Healy & Yvonne Darlington	2009	Child & Family Social Work	Tutkimus palveluiden käyttäjien osallisuudesta lastensuojelun käytännössä
16	'If kids don't feel safe they don't do anything': young people's views on seeking and receiving help from Children's Social Care	Alison Jobe & Sarah Gorin	2012	Child & Family Social Work	Tutkimus lasten kokemuksista avun hakemisesta ja saamisesta lastensuojelussa

	Services in England				
17	Agency policy and the participation of children and young people in the child protection process	Robert Sanders & Sam Mace	2006	Child Abuse review	Tutkimus lasten osallistumisesta virastossa ja lastensuojeluprosessissa
18	Obstacles for child participation in care and protection cases —why Norwegian social workers find it difficult	Svein Arild Vis, Amy Holtan & Nigel Thomas	2012	Child Abuse review	Tutkimus lapsen osallisuuden esteistä lastensuojelussa
19	Beyond talking – children's participation in Norwegian care and protection cases	Svein Arild Vis & Nigel Thomas	2009	European Journal of Social Work	Tutkimus lasten osallistumisesta Norjassa
20	Young People's Views of the Child Protection System in Scotland	Richard C. Woolfson, Emma Heffernan, Marianne Paul & Morven Brown	2010	The British Journal of Social Work	Tutkimus lasten näkemyksistä Skotlannin lastensuojelusta
21	'You've got to trust her and she's got to trust you': children's views on participation in the child protection system	Jeanette Cossar, Marian Brandon & Peter Jordan	2016	Child & Family Social Work	Tutkimus lasten näkemyksistä osallisuuteen lastensuojelussa